HUMANIST

Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond 36e jaargang nr. 12, 15-7-1981

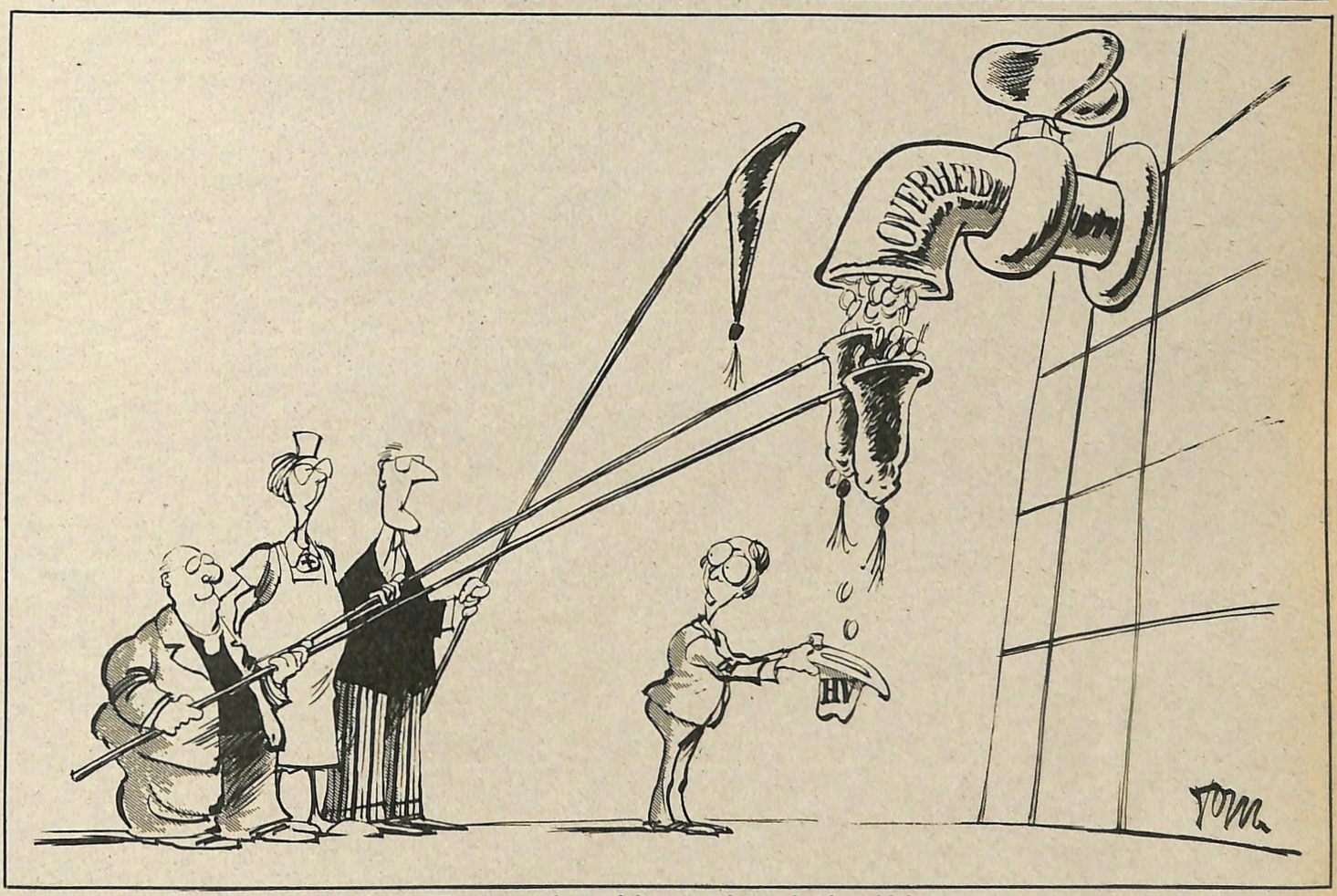

In de brief aan de informateurs bepleit het HV een eerlijke verdeling van de overheidsmiddelen

DOOR OPSTELLING LIBERALEN EN SOCIALISTEN SPEELT VAN AGT GOD IN POLITIEK NEDERLAND

Het Humanistisch Verbond wierp op 10 juni jongstleden een knuppel in het konfessionele hoenderhok. In een brief aan de informateurs (zie kader) werd gevraagd om bij bezuinigingen de konfessionele machtsposities eerder te doen verminderen dan te laten verstarren. Daarnaast dient volgens het HV een Nederlandse regering zich niet afhankelijk te maken van theokratisch getinte partijen ter rechterzijde. Dat brengt namelijk de pluriforme demokratie in gevaar en vergroot de kans op een staat die als zedenmeester optreedt.
De brief lokte reakties uit. Het dagblad Trouw schreef over ,,een kleine terreur van de neutraliteit''. Het GPV ontkende theokratisch te zijn en beschuldigde het HV van intolerantie. Aanleiding genoeg om Algemeen voorzitter Rob Tielman enkele vragen te stellen over de macht van de rechtse konfessionele partijen, de tweede schoolstrijd, Van Agt als god in Nederland, de Staphorst-formule en het verschil tussen liberalisme en opportunisme.

,,Een Nederlandse regering die zich afhankelijk maakt van theokratisch getinte partijen ter rechterzijde'', schrijft het HV in zijn brief aan de informateurs. Is die angst voor het ontstaan van zo'n kabinet gerechtvaardigd?
Tielman: ,,Als er een regering zou komen bestaande uit de VVD en het CDA, dan komt men nog twee stemmen tekort. Dat betekent dat gedoogsteun van RPF, GPV en SGP van doorslaggevende betekenis zal zijn. Ik ben er helemaal niet van overtuigd dat Van Agt niet zo'n plannetje in zijn achterhoofd heeft. Hij heeft het tot nu toe altijd als mogelijkheid opengelaten door er niet over te willen praten in dit stadium van de formatie. Maar we hebben in 1977 kunnen zien dat hij er niet voor terugschrikt om met een zeer kleine meerderheid te regeren.''

Maar is de invloed van die partijtjes, als ze gaan gedogen, dan zo groot?
,,Als ze op de wip zitten wel. Dan kunnen ze voorwaarden stellen waaronder ze bereid zijn een dergelijk kabinet te gedogen. Dat kan een heel gevaarlijke

(vervolg op pagina 4)

HOOFDBESTUUR

Vlak na de vakantieperiode zal een delegatie uit het HB een gesprek hebben met de Algemene Loterij Nederland.
Het HV krijgt sinds enkele jaren een heel bescheiden gedeelte van de opbrengst van deze van oorsprong katholieke loterij.
Uit deze subsidie worden de funktionarissen voor de plaatselijke geestelijke verzorging betaald. Wij willen met de ALN praten over de omvang van het bedrag en de kontinuïteit. Er is een nieuwe funktionaris gemeenschapswerk aangesteld. Deze opvolger van Gert van Linge heet Jacques van de Oort, en hij begint 1 september a.s.
Al eerder schreef ik hier over de ledenwerving en ledenbehoud door het HV. De zogenaamde Werkgroep Groei heeft een konkreet plan opgesteld voor een aktie in het najaar. Dit plan wordt nu in opdracht van het Dagelijks Bestuur verder uitgewerkt. De gemeenschapsbesturen krijgen binnenkort nadere informatie. Binnen het HB heeft een intensieve diskussie plaatsgevonden naar aanleiding van het overleg dat het HV heeft met de Raad van Kerken. Een nota, die wij samen met de Raad van Kerken hebben opgesteld, heeft vorige maand de landelijke pers gehaald. Dit overleg is nodig, omdat gebrek aan samenwerking problemen geeft op praktische terreinen. Denk bijvoorbeeld aan de geestelijke verzorging in ziekenhuizen en het humanistisch vormingsonderwijs. Aan de andere kant bestaat het gevaar dat de dwerg (het HV) en de reus (de christelijke kerken) schijnbaar tot overeenstemming komen, terwijl intussen diskriminatie op het gebied van wetgeving, subsidie, enzovoort gewoon doorgaat. Konklusie: de gesprekken met de Raad van Kerken gaan door, waarbij wij ons scherp bewust moeten blijven van bovenbedoeld risiko.
Aan de hand van een voorstel van Paula Wassen zal uitvoering worden gegeven aan de motie over het vrouwenwerk, die door het laatste kongres is aangenomen. Er zal een goede relatie zijn met de Taakgroep gemeenschapswerk. Een relatie die nog versterkt zal worden wanneer er te zijner tijd konkrete werkzaamheden in de gemeenschappen komen. Paula Wassen wordt eerstverantwoordelijk HB-lid.
Dit brengt mij op de taak- en verantwoordelijkheidsverdeling binnen het HB. Ten aanzien van de verantwoordelijksheidsstruktuur is momenteel een nota van Rob Tielman in diskussie. Het gaat daarbij om de taak en de positie van het HB, het dagelijks bestuur, de direktie, de hoofden van dienst, de taakgroepen, enz. HB-leden in eerste instantie, en hoofden van dienst hebben over een konceptnota hun zegje te doen, zodat hierover na de vakantie door het HB besluiten kunnen worden genomen.
De circa 90 taken voor HB-leden, waarover ik vorige keer schreef, vallen uiteen in vijf groepen, nl.:
1. Interne Zaken; b.v. lidmaatschap van de taakgroepen en besturen zoals Stchting HVO.
2. Humanistische organisaties. Het gaat hier om vertegenwoordigingen in IHEU, HSHB, HIVOS, enz.
3. Externe vertegenwoordigingen. Voorbeelden: Landelijk Centrum voor Huwelijkscontacten, Nationale Commissie voor Ontwikkelingssamenwerking, Commissie Samenwerkingsschool.
4. Externe Kontakten. Met een groot aantal organisaties worden kontakten onderhouden, die uiteenlopen van incidenteel tot zeer frekwent; ALN, Vereniging voor Openbaar Onderwijs, Amnesty, politieke partijen, omroeporganisaties, NVSH, enz.
5. Projekten. Dit zijn er momenteel vijf; Zelfdoding, Leefbare Toekomst, Emancipatie, Redelijk Denken en Vredesvraagstukken.
Tot slot: Het HB heeft de gerezen moeilijkheden tussen de Stichting HOI en de Stichting HVO besproken en zal een en ander in september, wanneer iedereen weer uitgerust en ontspannen is, bespreken met het HOI. **Jan Schnerr**

Leeuwarden organiseerde suksesvol familieweekend

Op 23 en 24 mei organiseerde de gemeenschap Leeuwarden een familieweekend in 't Hout, een vakantiecentrum in bosrijke omgeving. Op die dagen waren een veertigtal humanisten bijeen, zowel ouderen als jongeren. Uit gesprekken met deelnemers bleek dat het weekend erg positief werd ervaren en dat de meesten veel voelden voor een langer weekend van drie dagen waardoor men elkaar beter kan leren kennen. Voor de gemeenschap Leeuwarden een eerste en positieve ervaring met het organiseren van zo'n weekend, een initiatief dat zeker navolging verdient in andere gemeenschappen.

Zondag heeft Beligje in het ziekenhuis genoteerd:
„Wie heeft er enig idee van, wat er in de 60 jaar dat Puck en ik elkaar kennen is gegroeid en waaraan niets en niemand afbreuk heeft kunnen doen."
Vandaag eindigde haar leven.
Namens allen: Herman Rabbie
Amsterdam-Lochem, 10 juni 1981

Humanist

Redaktie en vormgeving:
Hes van Huizen
Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond
Oudegracht 152, Utrecht
Redaktieadres:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Telefoon: 030 - 318145.
Abonnementsprijs voor niet-leden *f* 20,– per jaar
t.n.v. Humanistische Pers postgiro 58, Utrecht.
Gedrukt op kringlooppapier bij Brouwer Offset bv, Utrecht.

Openbaar, bijzonder, neutraal of pluriform onderwijs

Is het Humanistisch Verbond voor openbaar en tegen bijzonder onderwijs? Moet de overheid alleen openbaar onderwijs financieren, en het bijzonder onderwijs laten betalen door de gebruikers daarvan, zoals humanistische organisaties in Frankrijk en Amerika stellen?
Het HV kiest voor demokratisch en pluriform onderwijs. Demokratisch onderwijs houdt in dat de betrokkenen via gekozen vertegenwoordigers invloed kunnen uitoefenen op het te voeren beleid. Pluriform onderwijs betekent dat de levensbeschouwelijke verscheidenheid uit de samenleving ook in de school tot uitdrukking komt. Door dergelijk onderwijs wordt autoritaire indoktrinatie voorkomen, en worden kinderen goed voorbereid op onze pluriforme demokratie.
Dat betekent dus geen neutrale school: onderwijs zonder achterliggende waarden bestaat niet. En evenmin een verzuilde school: eenzijdig onderwijs gaat tegen dat kinderen hun eigen keuzen leren maken. Dat betekent wél humanistisch vormingsonderwijs als keuzemogelijkheid in de pluriforme school, om ervoor te zorgen dat de levensbeschouwelijke verscheidenheid ook daadwerkelijk aan bod komt.
Het HV kiest daarom voor openbaar en daarmee vergelijkbaar onderwijs, en tegen verzuild katholiek en protestants onderwijs. Eérst moet als basisvoorziening overal pluriform onderwijs beschikbaar zijn. Pas als er ruimte over is, kunnen daarnaast katholieke en protestantse scholen door de overheid betaald worden. Maar die moeten dan ook wel ècht katholiek en protestants zijn, en niet halfzacht zoals nu (meestal met katholieke scholen) vaak het geval is. Ik ben het met CDA-kamerlid Deetman eens dat dergelijke halfzachte scholen eigenlijk geen recht hebben op handhaving van hun konfessionele identiteit.
Kortom: wij kiezen voor pluriform onderwijs omdat wij streven naar een levensbeschouwelijk weerbare demokratie. **Rob Tielman**

DIALOOG

DIC-MAP „GELOVEN IN MENSEN" WAARDEVOLLE AANWINST VOOR HUMANISTISCHE LITERATUUR

„Het humanisme . . . legt enerzijds sterke nadruk op de menselijke zelfontplooiing, maar doet dat niet zonder tegelijkertijd te vermelden dat dit moet gebeuren in verbondenheid en solidariteit, waarbij de sociaal-maatschappelijke kontext als bepaald door arbeid, kultuur, onderwijs, politiek enz. een belangrijke rol speelt. Het geluk heeft een maatschappelijke kant. Zelfontplooiing, verdere groei, groter geluk zijn voor meer mensen mogelijk, maar niet zonder maatschappelijke verandering."

Dit is de stelregel, die ten grondslag ligt aan de selektie van een 60-tal artikelen, die gebundeld zijn onder de titel „geloven in mensen, visies, thema's en praktijk van het humanisme". Het geheel is uitgegeven als Dic-map 84 door de dokumentatie- en informatiecentrale van De Horstink te Amersfoort onder eindredaktie van M. Heymans (De Horstink) en F. Mink (HV).

Met het verschijnen van deze Dic-map is een lang bestaande leemte opgevuld. Weliswaar verschijnen vooral in de „Humanist" artikelen, die vanuit een humanistische visie ingaan op aktuele problemen en zeker de moeite van het herdrukken waard zijn, maar meer nog is er al geruime tijd behoefte aan een overzichtelijk geheel van humanistische grondslagen en hun praktische konsekwenties. Aan deze behoefte komt deze uitgave redelijk tegemoet, zeker wanneer men het eens is met de in de aanhef geciteerde stelregel.

De artikelen zijn ondergebracht in drie afdelingen, te weten de humanistische levensovertuiging; aktueel humanistische thema's en geestelijke verzorging en vormingsonderwijs. Verder is er een uitgebreide literatuurlijst opgenomen en worden veel adressen van verwante organisaties vermeld. Kortom, aanbevolen voor iedereen die een inzicht wil krijgen in wat er zo allemaal omgaat in de humanistische beweging.

Wel zijn er bij een uitgave als deze enkele kanttekeningen te maken. In de eerste plaats is er de stelregel, die de samenstellers gehanteerd hebben. Op

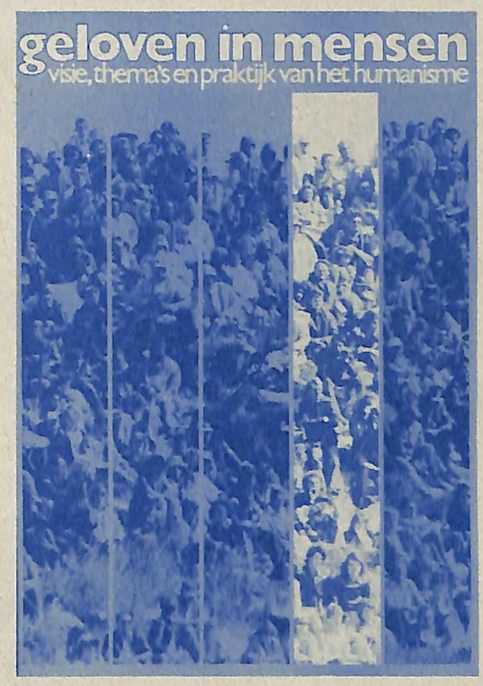

zichzelf behoeft men er geen bezwaar tegen te hebben, maar wel getuigt ze van een bepaalde kijk op humanisme, nl. meer als een maatschappelijke stroming dan als een geestelijke beweging. Toch wordt ongeveer éénvijfde deel besteed aan *uitgangspunten en perspektief*, terwijl ook in de andere artikelen regelmatig grondslagen ter sprake komen.

Over de keuze van de artikelen kan men van mening verschillen. Zo zal het wel een beleefdheidsgebaar aan de oecumenisch-katholiek getinte uitgever zijn, dat het m.i. minder geslaagde en in elk geval onvolledige artikel „Humanisme en modern christendom" is opgenomen. Een welhaast onvergeeflijke omissie is het ontbreken van een stuk over de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden, haar uitgangspunten, doelstellingen en resultaten in de hoofdstukken over *organisatie en geschiedenis*. Vindt dit gemis wellicht zijn oorzaak in het feit dat het initiatief tot deze publikatie is uitgegaan van een werkgroep van humanistische jongeren? Tegenover dit gemis staat het opnemen van een overzicht van het Belgische Humanistische Verbond; een goede gedachte want er is in Nederland over het algemeen maar weinig bekend over het wel en wee van onze Vlaamse geestverwanten.

Een pluspunt is ook, dat de samenstellers niet eenzijdig te werk zijn gegaan. Zo is in het hoofdstuk over *relatievorming en seksualiteit* een artikel opgenomen waarin uitvoerig het gelijknamige punt uit Humanistisch Perspektief wordt geciteerd en in gunstige zin wordt toegelicht, terwijl aan het einde van hetzelfde artikel niet wordt nagelaten te wijzen op het hoogdravende en moralistische karakter van de bewuste tekst. Over *Derde wereld en mensenrechten* zijn onder de titel „De verantwoordelijkheid van de ondernemingen jegens de rechten van de mens in andere landen" de zeer tegengestelde meningen van F. Bolkestein en A. den Broeder opgenomen.

Bij de gevolgde werkwijze is nauwelijks te voorkomen dat men zich niet altijd even strak aan de op zichzelf duidelijke indeling kan houden en er weleens overlappingen zijn te konstateren. Wat node gemist wordt, zeker bij een dergelijke werkwijze, is een index. Voorwaar, een hels karwei; maar nu kan het gebeuren dat een heel verhelderend verhaal over het verschil tussen geestelijke verzorging en maatschappelijk werk schuil gaat achter de titel „De mens in het uniform staat centraal; geestelijke verzorging in de krijgsmacht". En of er bv. een even eenvoudige en heldere uiteenzetting in staat over de verhouding tussen geestelijke verzorging en (psycho)therapie, weet ik niet. Ik heb het in elk geval bij het doorlezen niet kunnen vinden.

Zo zal er voor iedereen die het boek ter hand neemt wel iets te wensen overblijven, maar men zal er altijd nog meer van zijn gading in vinden en daarom is „Geloven in mensen" toch een waardevolle aanwinst en van harte aanbevolen.

M. W. Verduijn

Dic-map nr. 84 „Geloven in mensen" is te bestellen door f 20,90 over te maken op giro 58 van de Humanistische Pers te Utrecht onder vermelding „Dic-map".

Weekend seksualiteit en relaties

Voor de derde keer in suksessie organiseert de homowerkgroep van het Humanistisch Verbond een weekend over seksualiteit en relaties. Het is vooral een ontmoetingsweekend waar plaats is voor gezelligheid en met elkaar praten over een van de volgende acht onderwerpen: de lesbische vrouw, ouders met homoseksuele kinderen, alleen zijn, fantasieën, pedofilie, ouder worden, huwelijk en homofilie, normen en waarden op het gebied van seksualiteit.

Het weekend vindt plaats van vrijdag 25 september 20 uur tot zondag 27 september 16 uur in het Utrechts Buitencentrum te Oldebroek (onder Zwolle). Ook gehandikapten zijn daar welkom.

De prijs bedraagt *f* 77,– (inkl. maaltijden). Er is plaats voor maksimaal 80 deelnemers en deelneemsters. Voor informatie: HV-homowerkgroep, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. (BB)

Konferentie ethiek en politiek

Op zondag 25 oktober organiseert de Stichting Socrates in Amsterdam een konferentiedag over het onderwerp „ethiek en politiek". Aan de deelnemers wordt een uitvoerige dokumentatiemap toegezonden. De prijs voor deelname zal ongeveer *f* 35,– (inkl. map en lunch) bedragen. Nadere mededelingen over de konferentie volgen spoedig in dit blad.

Zij die echter nu al van een plaatsje verzekerd wensen te zijn, kunnen zich opgeven bij de Stichting Socrates: Postbus 114, 3500 AC Utrecht (uitsluitend schriftelijk!). (BB)

VVD DREIGT LIBERALISME TE VERLOOCHENEN ALS ZE IN ZEE GAAT MET STAPHORST-RECHTS

(vervolg van pagina 1)
invloed hebben. Met name omdat zij er zelf geen geheim van maken – en dat pleit voor ze – dat zij vinden dat de samenleving volgens Gods woord moet worden ingericht. RPF-lijsttrekker Leerling heeft in de Tijd van 12 juni gezegd: ,,Het is onmogelijk tegelijk christen en demokraat te zijn." Hij pleit voor een op z'n minst afgeleide theokratie. Dat is duidelijke taal. Zij die met een dergelijke partij in zee willen, weten wat hen te wachten staat."

Hoe groot acht je de kans dat er een dergelijke koalitie komt?
,,Daar durf ik geen uitspraak over te doen. Het gaat mij erom dat wij als HV op onze hoede zijn voor een vergroting van de invloed van fundamentalistische christenen. Dat is een ontwikkeling die je bijvoorbeeld ook in de Verenigde Staten ziet. Daar worden op dit moment openbare bibliotheken nagezocht en alle boeken die niet christelijk zijn, eruit gegooid. En in verschillende staten van de VS moet je als onderwijzer verklaren dat het bijbelverhaal ook wetenschappelijk bewezen is. Als je dat niet wilt, kun je verdwijnen. Dat zijn zeer zorgwekkende ontwikkelingen.
We weten dat de Evangelische Omroep en aanverwante partijen – en de RPF is daar een heel duidelijk verlengstuk van – erop aansturen om ook in Nederland een dergelijke anti-humanistische stroming op gang te brengen. Het is dan ook terecht dat wij bij de informateurs en bij de politieke partijen waarschuwen tegen dergelijke partijen."

Demokratische mentaliteit ontbreekt

,,We verwachten van werkelijk demokratische partijen dat zij afstand nemen van theokratische tendenzen", staat er in de bewuste brief te lezen.
Zijn die tendenzen in het CDA afwezig?
,,Ik zou het CDA geen theokratische partij willen noemen. Er zijn wel bij mensen in het CDA tendenzen die in die richting gaan. Maar er is ook een heel duidelijke stroming die zegt: wij laten ons wel inspireren door het evangelie, maar we vinden niet dat wij op grond daarvan anderen de wet moeten voorschrijven.
Het hangt met name af van de rol die Van Agt verkiest te spelen. Die kant gaat het CDA dan ook uit. Maar het CDA is geen theokratische partij. Het zit echter wel in een bijzonder grote machtspositie. Dat is niet zozeer de schuld van het CDA; het is de schuld van de liberalen en socialisten. Het feit dat Van Agt af en toe de rol van god in Nederland kan spelen, is te wijten aan de opstelling van socialisten en liberalen."

Zijn de drie kleintjes ter rechterzijde wel theokratisch?
,,Ik noem ze theokratisch getinte partijen en ik spreek over theokratische tendenzen. Ik heb overigens geen moment in twijfel willen trekken dat die partijen zich houden aan de demokratische en parlementaire spelregels. Voor demokratie komt echter meer kijken dan je houden aan de regels. Er is ook een demokratische mentaliteit nodig. En die ontbreekt. Er is sprake van een theokratische mentaliteit, ingevuld in partijen die zich demokratisch gedragen."

,,Terreur van neutraliteit''

Het GPV reageerde gepikeerd (zie kader). De informateurs lieten weten dat zij met belangstelling kennis hadden genomen van de brief en aandacht zouden besteden aan de door het HV aangedragen onderwerpen. Een soortgelijk antwoord kwam van Den Uyl.
Aparte aandacht verdient de reaktie van het dagblad Trouw. In een kommentaar in de krant van 19 juni wordt onder het kopje ,,Aanstellerij" teruggegaan in de historie. Prof. J. G. Bomhoff blijkt in het maandblad ,,Wending" van december 1953 (op het archief van Trouw is in ieder geval niets aan te merken) een beeld geschetst te hebben van wat hij toen noemde ,,de kleine terreur der zogenaamde neutraliteit". Trouw citeert Bomhoffs uitleg van die term: ,,de pompeuze zelfverzekerdheid en het van elke twijfel gespeende gemak, waarmee het onkerkelijke deel van de natie zichzelf tot norm voor vele zaken opwerpt en deze norm met een onopvallende ,,kleine terreur" probeert op te leggen aan anderen." Het is bijna dertig jaar geleden, maar Trouw acht deze visie nog steeds aktueel. Twee citaten: ,,Welke partijen en vooral ook: welke in redelijkheid te bedenken koalitie zouden die Utrechtse humanisten 's nachts zozeer uit hun slaap houden, dat ze de volgende dag zo'n brief op poten moeten rondsturen, vraag je je dan al lezend af." En: ,,Interessant is dat het Humanistisch Verbond zich met deze brief heeft laten kennen als erfgenaam van een mentaliteit, de mentaliteit van de enige minderheid in Nederland die het al zo'n 150 jaar vertikt zich als minderheid te gedragen en zichzelf tot norm voor de neutraliteit heeft uitgeroepen."
Aanstellerij, konkludeert Trouw.
,,Beneden alle peil", oordeelt Tielman over deze reaktie. ,,Ik heb dat ook laten blijken in een ingezonden brief waarin ik zeg dat, als wij schrijven dat de onevenredige konfessionele macht in Nederland moet worden aangepakt en als wij waarschuwen voor een man als Leerling die zegt dat je geen christen én demokraat kunt zijn, en Trouw noemt dat dan ,,kleine terreur", ik me dan afvraag hoe je die onevenredige konfessionele macht in onderwijs, gezondheidszorg en welzijnswerk moet noemen. Daar heb ik weer een heel onbevredigend antwoord op gekregen. Wij zouden namelijk niet gezegd hebben om welke partijen het gaat. Ach, iedereen die thuis is in de Nederlandse politiek weet dat het over RPF, GPV en SGP gaat, dus ik vind Trouw gewoon heel kleinzielig en heb dan ook verder niet gereageerd. Maar het feit dat Trouw onze brief aan de informateurs aanduidt als kleine terreur van de neutraliteit, vind ik een uiterst bedenkelijke zaak en geeft wel aan hoe bedreigd die konfessionele groepen zich nu voelen."

Weinig solidariteit van kerken

Trouw staat niet bekend als een zwarte kousen-krant. Een reaktie als het op 19 juni afgedrukte kommentaar zou men dan ook eerder in het Reformatorisch Dagblad of een soortgelijk orgaan verwachten.
Tielman daarover: ,,Het verrast mij ook steeds weer dat allerlei christenen die zich progressief vinden enorm geërgerd reageren als je wijst op de onevenredige konfessionele machtsposities. Dat stelt me teleur, want je zou toch verwachten van christenen die zichzelf voortuitstrevend vinden, oog hebben voor juist de onderliggende groepen in de samenleving. En niet-kerkelijken

De belangrijkste punten uit de brief van het HV aan de heren Lubbers en De Koning:

Het Humanistisch Verbond
- maakt zich zorgen over de onevenredige machtspositie van konfessionele instellingen, de theokratische bedreiging van de scheiding van kerk en staat, de leefbaarheid van onze toekomst, en de achterstelling van sommige humanistische aktiviteiten;
- dringt er bij de informateurs op aan om bij de komende bezuinigingen de onevenredige konfessionele machtsposities eerder te doen verminderen dan te laten verstarren. Met name het openbaar onderwijs dient als basisvoorziening ontzien te worden;
- vindt dat een Nederlandse regering die zich afhankelijk maakt van theokratisch getinte partijen ter rechterzijde, de pluriforme demokratie in gevaar brengt en de kans op een staat die optreedt als zedenmeester vergroot. Dat bedreigt de liberalisering van de zedelijkheidswetgeving, de relatiewetgeving, de abortuspraktijk en de wetgeving rond euthanasie en zelfdoding. Het HV verwacht van werkelijk demokratische partijen dat zij afstand nemen van theokratische tendenzen;
- hoopt dat een nieuwe regering het streven naar een menswaardiger toekomst zal intensiveren;
- vindt dat de overheid erop dient toe te zien dat de algemene middelen voor geestelijke verzorging zo worden verdeeld dat iedere burger in vrijheid kan kiezen;
- is van mening dat aan de achterstelling van het openbaar onderwijs een einde moet worden gemaakt.

worden heel duidelijk achtergesteld bij christenen.
Ik ondervind over het algemeen heel weinig solidariteit van kerkelijke zijde. Al moet ik er wel bij zeggen dat we met het laatste rapport van de paritaire kommissie van de Raad van Kerken en het Humanistisch Verbond een heel eind vooruit zijn gegaan. Daar blijkt duidelijk uit dat in ieder geval de top van de Raad van Kerken oog heeft voor onze gerechtvaardigde verlangens. De praktijk is helaas, dat op plaatselijk nivo of op het nivo van allerlei instellingen daar weinig van terug is te vinden."
Tekenend in dit verband acht Tielman het belang dat het CDA aan de ministerspost van Onderwijs toekent. ,,Dat geeft wel aan dat in de komende jaren onderwijs hét grote strijdtoneel zal zijn. De stille schoolstrijd kon wel eens een openlijke worden, nu het aantal scholen verminderd moet worden. Wij vinden dat er dan overal een pluriforme onderwijsvoorziening als basisgegeven aanwezig moet zijn. Het CDA is van mening dat voorrang aan het bijzonder onderwijs gegeven moet worden. Dat stond ook nummer één op het lijstje van Van Agt. Dat geeft aan hoezeer het CDA in een machtspositie zit. Want door de houding van liberalen en socialisten wordt het, vermoed ik, heel moeilijk om het CDA voldoende tegenspel te geven. Maar wij zullen als HV niet nalaten ernaar te streven dat liberalen en socialisten elkaar vinden. Niet omdat wij van mening zijn dat wij als een soort kabinetsformateur zouden moeten optreden. Dat is niet onze zaak. Wij volgen alleen vanuit onze levensovertuiging de politiek. En dan moeten we konstateren dat, doordat liberalen en socialisten elkaar uitsluiten, het CDA in een onevenredige machtspositie zit. En dat schaadt ons in het bijzonder. Met ,,ons" bedoel ik niet alleen de humanisten, maar alle buitenkerkelijken en, nog breder, al diegenen die vinden dat zijzelf hun leven inrichten en dat niet op grond van het evangelie voorgeschreven moeten krijgen."

Achterban nog niet rijp

Het Humanistisch Verbond begeeft zich doorgaans niet op het aalgladde pad van de partij-politiek. Volgens Tielman is dat ook deze keer niet gebeurd. Er werd dan wel geschreven dat een regering zich niet afhankelijk moest maken van bepaalde partijen, maar het gaat volgens de algemeen voorzitter om de invalshoek van waaruit dat advies komt. Het HV behartigt als gezegd de belangen van een bepaalde bevolkingsgroep en vanuit die positie richt het zich tot de informateurs.
Hoever kun je met dergelijke adviezen, verzoeken, gaan? Is het bijvoorbeeld denkbaar dat het HV per brief een informateur verzoekt het CDA links te laten liggen, omdat deze partij zo star vasthoudt aan het bijzonder onderwijs? Tielman vindt van niet. Dan zou het HV op de stoel van de informateur gaan zitten. Wel kan het HV socialisten en liberalen vragen op hun zaak te letten. ,,Het grote probleem voor VVD, PvdA en D'66", aldus Tielman, ,,is dat zij door hun eigen opstelling het CDA aan die machtspositie hebben geholpen. Het vervelende is ook, eerlijk gezegd, dat de toppen van VVD, PvdA en D'66 wel met elkaar zouden willen regeren, maar de achterban daar nog niet rijp voor is. Ik zou er dan ook een groot voorstander van zijn als liberale en socialistische politici wat meer politieke moed zouden opbrengen om eens aan hun achterban duidelijk te maken dat liberalen en socialisten best met elkaar kunnen regeren."

Ook op ekonomisch gebied?
,,Ja. Want laten we wel wezen: de linkervleugel van het CDA heeft soortgelijke opvattingen ten aanzien van de ekonomie als het middendeel van de PvdA. En het rechterdeel van het CDA komt overeen, op ekonomisch gebied dan, met het middendeel van de VVD. Dus als er wel met het CDA te regeren valt, waarom dan niet tussen VVD en PvdA? Het is vaak beeldvorming; een soort demagogie die bedreven wordt over en weer, waarbij socialisten en liberalen elkaar als zwart schaap afschilderen. Maar als je op een redelijke manier gaat kijken naar wat er eigenlijk staat en in hoeverre er tot overeenstemming te komen is, dan ben ik ervan overtuigd dat je veel meer met elkaar samen kunt doen dan men over het algemeen denkt. Dat besef leeft en groeit, omdat natuurlijk de ergernis steeds groter wordt over het feit dat Van Agt dankzij de PvdA en VVD god in Nederland is. Je kunt het hem niet kwalijk nemen dat hij daar gebruik van maakt. Het is een koekje van eigen deeg voor liberalen en socialisten. Laten we daar dan maar eens een les uit leren."

Liberalen opportunistisch?

De eerste formatiepoging lijkt vandaag, 5 juli, mislukt. Nu daagt het alternatief waar het HV in de brief van 10 juni voor waarschuwde. Hoe staat het HV in dat geval tegenover de VVD?

,,Stel dat de Staphorstformule (CDA, VVD met steun van konfessioneel rechts) gehanteerd zou worden, dan wordt onze relatie met de VVD uiterst problematisch. Het lijkt mij dat als je een overtuigd liberaal bent (en dat moet een humanist, die lid is van de VVD, zijn) dat je dan niet kunt meewerken aan een regering die in feite vanuit Staphorst wordt gedirigeerd. Een liberaal die daaraan meewerkt is geen liberaal meer maar een opportunist. Er zijn dan ook twee mogelijkheden als zo'n kabinet er komt. Ofwel de VVD krijgt enorme problemen met humanistische liberalen, ofwel wij zullen als HV tot uitspraken komen waarmee VVD-leden in onze kring grote problemen krijgen.

Laat ik in dit kader één ding duidelijk voorop stellen: het hoofdbestuur is van mening dat wij, vanuit het humanisme, een goede relatie moeten onderhouden met socialisten en liberalen. Dat is zowel historisch als inhoudelijk vanzelfsprekend. Wij trekken als HV socialisten noch liberalen voor; zij gaan op voet van gelijkheid met elkaar om in het verbond. Maar het is wel zo dat niet iedereen die zich liberaal noemt ook liberaal is. Het is niet voldoende te zeggen dat je liberaal bent (of socialist of humanist). Dat zal ook in je feitelijk gedrag tot uitdrukking moeten komen. En ik kan me niet goed voorstellen hoe een liberaal in geweten kan meewerken aan een regering waarvan het beleid vanuit Staphorst wordt gedikteerd. Dus ik vermoed dat de humanistische liberalen in de VVD daar ernstige bezwaren tegen zullen maken. En als ze dat niet zouden doen, dan zou ik me afvragen in hoeverre zij dan nog wel liberalen zijn. Begrijp me goed: ik zeg dit niet alleen in de richting van liberalen. Hetzelfde geldt voor socialisten als er sprake zou zijn van samenwerking met linkse partijen die minder demokratisch georiënteerd zijn."

En tot besluit: ,,Als het de kant van de Staphorst-formule uitgaat, dan zal het uur van de waarheid voor de liberalen in Nederland aangebroken zijn. In hoeverre kun je als liberaal dan aan het beleid van zo'n regering meewerken; dat is een reeël probleem.
Het moet duidelijk zijn dat er een verschil is tussen liberalisme en opportunisme... zoals er ook een verschil is tussen socialisme en opportunisme."

Peter Boss

De reaktie van het GPV

De pluriforme demokratie komt niet in gevaar als een partij als het GPV mee zou regeren, aldus datzelfde GPV. Volgens het Gereformeerd Politiek Verbond suggereert het HV dat de rechtse konfessionele partijen zouden streven naar een beknotting van geestelijke en persoonlijke vrijheden. Niets is minder waar, want ,,binnen het kader van onze konstitutionele monarchie met parlementair stelsel streeft het GPV naar een door de Bijbel als Gods Woord genormeerde politiek voor onze openbare samenleving. De vrijheden en gelijkheden die wij daarvoor in ons politiek bestel ontvangen, zouden wij ten principale niet aan anderen willen onthouden." Het GPV betreurt het zeer dat het HV hem als gevaarlijk voor de pluriforme demokratie kwalificeert en acht dit kwetsend.

Over de onevenredige konfessionele machtsposities schrijft het GPV dat het HV zich hierbij blijkbaar ook keert tegen het CDA en vervolgens: ,,Wij zullen de verleiding weerstaan u op onze beurt te beschuldigen van het in gevaar brengen van onze pluriforme demokratie, maar de geest van intolerantie die uit dit voorstel spreekt heeft ons wel onaangenaam getroffen. Wij hopen van harte dat u het christelijk volksdeel niet het recht wilt ontzeggen zich in onze vrije samenleving te organiseren op eigen gekozen gronden."

BRIEVEN VAN LEZERS

Israël en de Palestijnen

(...) Het verheugde mij toen de RTV-groep aandacht ging schenken aan het lot van het Palestijnse volk. Er kwamen Palestijnen aan het woord en toen werd het duidelijk dat wij door ruim dertig jaar eenzijdige zionistische ,,voorlichting" een toch wat eenzijdig beeld van het probleem hadden. Wanneer ik de cassettebandjes van de uitzending: ,,Ligt er nog een weg tussen Israël en Palestina?", van Piet Brinkman, nog eens beluister en de video-beelden van de TV-uitzending bekijk, sterkt het mij in mij gedachten dat hier een taak voor elk werkelijk humanistisch denkend mens ligt.
Wij kennen de verschrikkingen die het Joodse volk mee heeft moeten maken met al klimax de holocaust in de vernietigingskampen van het nazi-regiem, maar dat al kan het wangedrag van de joodse kolonisten in Palestina niet rechtvaardigen en dit moet door de RTV aan de kaak gesteld kunnen worden.
De jodenvervolgingen vonden vóór 1948 slechts in de Westerse landen plaats. De Palestijnen hadden hier geen schuld aan. Zij werden er wel het slachtoffer van. Wil het humanistisch verbond zijn geloofwaardigheid niet verliezen, dan zal het door moeten gaan met het wijzen op het onrecht dat het Palestijnse volk wordt aangedaan. Voor een oprechte humanist is er geen witte plek op de globe waar niet over het aldaar plaatsvindende onrecht gesproken zou mogen worden. Voor een humaan denkende mens is ieder ander mens gelijk.
Hij erkent geen über- of untermensch en ook geen ,,uitverkoren volk". Humanisten gaan uit van het zelfbeschikkingsrecht van mensen en zij erkennen het recht van ieder volk om te vechten voor hun vrijheid. Dat recht heeft het Palestijnse volk ook.
Chiel Verduyn schreef in zijn artikel ,,Hoe humanistisch moeten de HV-uitzendingen zijn?" dat het bestaan en de politiek van de staat Israël somtijds rechtstreeks van invloed is op de Nederlandse maatschappelijke verhoudingen, zoals het Vatikaan soms invloed dreigt te hebben op bepaalde Nederlandse zaken van algemene aard.
Ik meen te mogen vaststellen dat het bestaan van Israël en zijn politiek nu ook al haar invloed doet gelden binnen de Verbondsraad van het HV. Het pogen om door middel van een motie tot vóór-censuur op de RTV-programma's te komen, wijst in die richting. Het aantasten van de journalistieke vrijheid is het HV onwaardig en de zienswijze van bijv. Philip Mok en Hans Knoop weten wij nu onderhand wel.
Als (voorlopig) standpunt nam de Verbondsraad het tweede deel aan van de brief van J. P. van Praag. Ik zou hierop wel eens een reaktie willen lezen van ons medelid en meermalen als getuigedeskundige opgetreden Mevrouw Woltjer-Van der Hoeven Leonhard. Vooral ook omdat onze voorzitter Rob Tielman zo graag wil weten hoe hierover binnen het Verbond wordt gedacht.

P. J. van Hooijdonk (Vlaardingen)

(Deze brief is wegens de lengte door de redaktie ingekort.)

De kernwapenmotie

Op het recente kongres van het HV werd – inderdaad ,,op de valreep" – een motie ingediend over de ,,modernisering" van kernwapens. Deze was eenzijdig gericht tegen plannen op dit gebied van het Westen en verwaarloosde het daaraan voorafgaande vergroten van het kernwapenarsenaal van de Sowjet-Unie. Bij de behandeling op het kongres is deze motie eerst van zijn eenzijdigheid ontdaan en daarna in gewijzigde vorm aangenomen.
Zoals veelal met een dergelijke gang van zaken is het uiteindelijke produkt verre van duidelijk.
De eerste konklusie van de motie over de ,,verspreiding" van kernwapens doet wonderlijk aan. Het is moeilijk in te zien, dat de kans dat bv. Pakistan, Irak of Israël erin zullen slagen een kernbom te fabriceren, wordt beïnvloed door het bijplaatsen of moderniseren van raketten door de twee machtsblokken.
Van meer belang is de hierop volgende oproep ,,aan alle partijen eenzijdig stappen tot ontwapening te zetten". Nu zullen zelfs de uitdenkers van deze tekst wel niet de illusie hebben, dat de oproep enig gehoor zal vinden bij de machthebbers in Moskou, noch dat hun onderdanen iets van de oproep zullen vernemen. In feite is het dus een oproep tot het Westen om eenzijdige stappen te zetten. Men kan zich afvragen of het Westen zo'n stap al niet heeft gezet door zich zo lang neer te leggen bij het plaatsen van grote aantallen SS 20 raketten, waardoor de Russische nukleaire bewapening sterk is vergroot. Temeer omdat de in december 1979 door de Navo genomen beslissing om 572 kernwapens te moderniseren gepaard ging met het besluit om het totaal aantal kernwapens in West-Europa te verminderen van 7000 tot 6000. Het is echter bekend dat dit soort diskussie meestal onvruchtbaar is omdat wel steeds de mogelijkheid bestaat om met cijfers te komen, die een ander licht op de zaak werpen.
Het raakt meer het beginsel, als men de vraag stelt of bij de ,,eenzijdige stappen" moet worden gedacht aan voorlopige stappen dan wel aan definitieve. In het eerste geval komt men uit op wat in het artikel van H. A. Tolhoek in de ,,Humanist van 5-3-'81 wordt aangeduid als GRIT: gradual and reciprocated initiatives in tension redauction. De nadruk valt daarbij op reciprocated. Zonder een passend antwoord van de tegenpartij herneemt de zorg voor een voldoende afweer haar rechten. Een aldus op te vatten motie stuit niet op bezwaren; bij de hantering ervan in bepaalde omstandigheden blijven uiteraard politieke meningsverschillen mogelijk.
Heel anders ligt de zaak als het bij de oproep in de motie zou gaan om definitieve stappen tot ontwapening, die gehandhaafd blijven onafhankelijk van het antwoord van de tegenpartij. Dat zou er in dit geval op neer komen dat het Westen ook zonder positieve reaktie van het Sowjet-blok en zelfs als dit doorgaat met het opvoeren van de bewapening, op zijn stap niet terug mag komen en eventueel moet berusten in een groeiende achterstand op het Oosten.
Een dergelijk achterblijven van één partij vergroot het oorlogsgevaar. De tegenpartij wordt overmoedig en daarna de eerstgenoemde bevreesd; beide houdingen kunnen tot onverantwoorde daden leiden. Tekenend is, wat de nieuwe socialistische minister van buitenlandse zaken in Frankrijk, Cheysson kort geleden verklaarde: ,,een serieuze onderhandeling met de Russen over het herstel van het evenwicht, dat door de SS 20 is verbroken, is niet mogelijk als wijzelf geen maatre-

gelen nemen op dat terrein (NRC 3-6-'81). Ook de Duitse minister van defensie Apel verklaarde op 10 juni in Den Haag ,,dat de stabiliteit en vrede in Europa in gevaar komen bij eenzijdige stappen op militair gebied". Hij noemde het hiervoor aangehaalde Navo-besluit van dec. '79 ,,een progressief besluit. Met de SS 20 beschikt de Sowjet-Unie over een nieuw politiek wapen; voor haar veiligheid heeft zij dat niet nodig." (NRC 11-6-'81).
Voorhands vertrouw ik op de redelijkheid van het HV, wat betekent dat ik de motie zie als een oproep tot een GRIT-strategie en niet tot een navolging van het IKV-kiezen voor eenzijdige ontwapening.

J. P. Mazure

Vrouwenemancipatie

In feministische geschriften bedoelt men in 9 van de 10 keren als men het woord vrouw bezigt: gehuwde vrouw. Voor de moeilijke situatie waarin veel ongehuwde oudere vrouwen in Nederland verkeren, heeft men nauwelijks of geen oog. Logisch zou zijn dat nederlandse feministen eens aan de kaak zouden stellen het feit dat in bijna alle Westeuropese landen vrouwen vijf jaar eerder gepensioneerd worden dan mannen, maar in Nederland niet.
Aardig zou ook zijn als men bij voortduring wees op het verschil in behandeling van twee soorten vrouwen zonder kinderen en echtgenoot, nl. van de kinderloze weduwe die op haar 40ste al een uitkering krijgt en van de ongehuwde kinderloze vrouw die tot haar 65ste voort moet. Zo onderhouden doodvermoeide 55-jarige ongehuwde vrouwen, 40-jarige weduwen. Over al deze misstanden hoort men verdacht weinig uit feministische hoek. Ik erger me daar niet meer aan, ik lées feministische lektuur gewoon niet meer. Maar nu vrees ik, als lid van het HV, dezelfde eenzijdige beweringen weer voorgeschoteld te krijgen in het blad ,,Humanist". Want wat lees ik? ,,Het HV moet als organisatie ageren tegen elke diskriminatie op grond van geslacht of seksuele geaardheid." En wat zou hier moeten staan? ,,Het HV moet ageren tegen elke diskriminatie op grond van geslacht, seksuele geaardheid of burgerlijke staat!" Wilt u dit laatste onverwijld aan bovenstaande zin toevoegen, humanistische feministen? Want ik meen toch dat het HV tegen elke vorm van diskriminatie is? Alvast bedankt!

Jelly van Tilburg (Groningen)

Slecht gekozen bezwaar

De uitspraak van de Raad van State gegrond op de verklaringen van ds. Snoei, waarin de Provinciale Staten van Drente reden vonden om de subsidie van de Bond tegen het Vloeken in te trekken, was te verwachten. Van Statenleden mag verwacht worden dat zij over voldoende juridische kennis beschikken om een bezwaar tegen het verlenen van subsidie goed te formuleren. Had men de bond tegen het vloeken verzocht mede te delen waartegen zij eigenlijk zijn, dus te verklaren ,,wat is nu volgens die bond vloeken", had de bond tegen het vloeken het antwoord schuldig moeten blijven.
Het gezelschap dat zich ,,de bond tegen het vloeken" noemt, int een niet onaanzienlijk bedrag van de openbare middelen, zonder dat zij nauwkeurig kunnen aangeven wat ze nu verstaan onder ,,vloeken". Belediging van Gods heilige naam waarover zij het in hun geschriften hebben, is zo vaag en slecht onderbouwd en er is zoveel jurisprudentie om de flauwekul van de motivatie van de subsidie-aanvraag aan te tonen, dat het onbegrijpelijk is dat de Staten van Drente zo'n smalle basis voor hun bezwaren gebruikten.

H. Fransen (Oudelande)

Mutatie in persoonskaart

In uw blad van 20-11-80 vraagt u onder ,,Oriëntatie": wordt u geregistreerd? Hebt u uw persoonskaart al geïnspekteerd?
Nou, daar waren wij ons niet van bewust, dus op naar de sekretarie. Ik ken de ambtenaren daar redelijk goed en zij kennen mij. Maar dat leidde er niet toe dat de kaart even gewijzigd werd in ,,humanist". ,,Wilt u dat dan maar even schriftelijk aanvragen?" Door omstandigheden deed ik dat pas per 14 maart 1981. Op 13 mei had ik nog steeds niet de gevraagde schriftelijke bevestiging van deze mutatie en ik belde op. Men had het té druk. Op mijn verzoek heeft men de mutatie toch snel afgewerkt.
Op 20 mei werd de verandering aan mij bevestigd.
Ik geloof dat een ieder er goed aan doet er op toe te zien dat die mutatie wordt aangebracht. De persoonskaart vervult een belangrijke funktie, onder meer voor de statistiek.
Het is m.i. onnodig duur dat dit schriftelijk moet worden aangevraagd. Zo'n bevestiging als ik (noodgedwongen) vroeg kost toch gauw een honderd gulden aan administratiekosten!
Aan de balie kan zoiets in tien minuten geregeld zijn, desgewenst ook schriftelijk. Ik schrijf u deze geschiedenis in de veronderstelling dat het anderen kan inspireren de mutatie eventueel ook voor hen door te voeren.

P. W. de Ruyter (Rheden)

Veel kaf onder koren bij voorlichting over homoseksualiteit

Goede en serieuze aandacht voor homoseksualiteit is nog altijd een belangrijke zaak. Het driemaandelijks tijdschrift HOMOLOGIE doet daar het een en ander aan in opiniërende zin, door het geven van informatie en achtergronden, waarbij zowel wetenschap als kultuur en leefstijl aan bod komen. In het zojuist verschenen zomernummer '81 staan twee uitgebreide artikelen over de wijze waarop homoseksualiteit behandeld wordt in de moderne voorlichtingsboeken en kursussen seksuele vorming op scholen. Er blijkt nog veel kaf onder het koren.
HOMOLOGIE kan besteld worden door f 5,– (inkl. porto) over te maken op postgiro 107878 t.n.v. HOMOLOGIE te Amsterdam, o.v.v. ,,zomer '81".

VERBOND OP RTV

radio

NA VIJVEN EN ZESSEN
elke dinsdag 18.20–18.50 uur op Hilversum 2.

ONKRUID VERGAAT NIET
21 juli, 18.20 – 18.50 uur, H'sum 2

De Engelse dichter Shelley (1792 - 1822) was niet alleen een romantisch poëet, maar schreef ook maatschappelijk geëngageerde gedichten en essays: over de noodzaak van vegetarisme, atheïsme, geweldloosheid. Zijn radikaal idealisme is nog steeds aktueel. Een gesprek met Johan Jansen, Shelley-kenner.
Samenstelling en presentatie: Rina Spigt.
(Herhaling van 5 oktober 1980)

DE VERLEIDING DER ZEKERHEDEN
28 juli, 18.20 – 18.50 uur, H'sum 2
Reijer Breed gaat op zoek naar het ,,fundamentalisme", zoals dat met andere reaktionaire winden uit Amerika naar Nederland komt overwaaien.
(Herhaling van 15 februari 1981)

OMGAAN MET VRIJHEID (deel 1)
4 aug., 18.20 – 18.50 uur, H'sum 2
Na het gevecht óm de vrijheid, beleven we nu het gevecht mét die vrijheid. Riëtte Kuin hierover met Arie van der Hek, lid van de tweede kamer, sociologe Hedy d'Ancona, humanistisch studentenraadsman Albert Nieuwland en de psycholoog Pieter Vroon.
(Herhaling van 22 februari 1981)

OMGAAN MET VRIJHEID (deel 2)
11 aug., 18.20 – 18.50 uur, H'sum 2
Na het gevecht óm de vrijheid, beleven we nu het gevecht mét de vrijheid.
(Herhaling van 1 maart 1981)

televisie

VIJF MINUTEN BEDENKTIJD
elke zondagavond 20.40–20.45 uur op Nederland 2.

Nieuwe kijk op de plaats van de mens in het universum

De NOS is 2 juli begonnen met een serie uitzendingen met de titel Cosmos die elke donderdag van 21.55 tot 22.45 uur wordt uitgezonden op Nederland I.
,,Cosmos" wil de antwoorden meedelen die de wetenschap vond voor een aantal vragen die ieder van ons zich stelt: waar komen onze wereld en wijzelf vandaan? Deze bestaansvragen zijn dezelfde als die van de mythe, de magie en de religie.

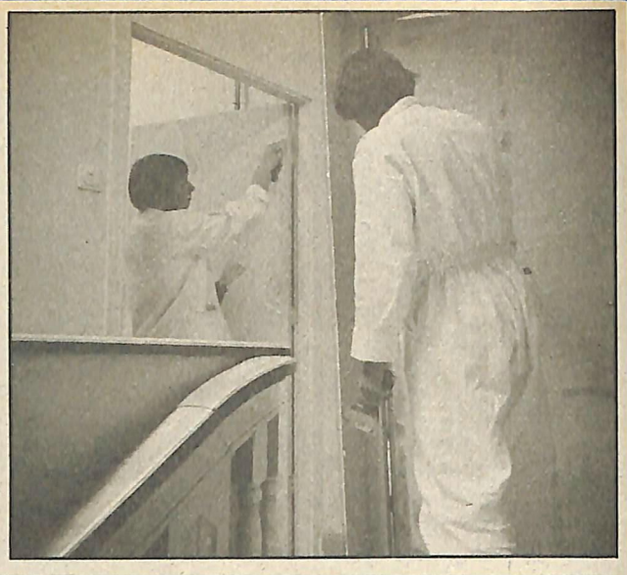

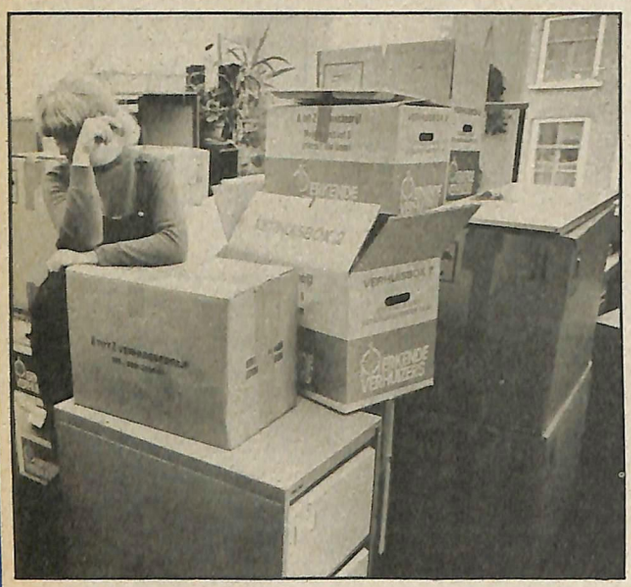

HUMANISTISCH VERBOND IS VERHUISD

Het Humanistisch Verbond is verhuisd. Twee dagen lang (26 en 27 juni) was een gedeelte van de Oudegracht in het hartje van Utrecht afgesloten zodat de verhuiswagens ongehinderd heen en weer konden rijden van het Erasmushuis naar het op een steenworp afstand gelegen pand aan het Oudkerkhof 11.
De verhuizers hebben hun werk gedaan, maar dat wil nog niet zeggen dat het Humanistisch Centrum nu reeds geheel geïnstalleerd is. Verre van dat zelfs. De renovatiewerkzaamheden zijn nog in volle gang en de verschillende diensten zijn nog druk bezig de meer dan duizend dozen uit te pakken.
Niet eerder dan in november zal de officiële opening plaatsvinden (HvH).

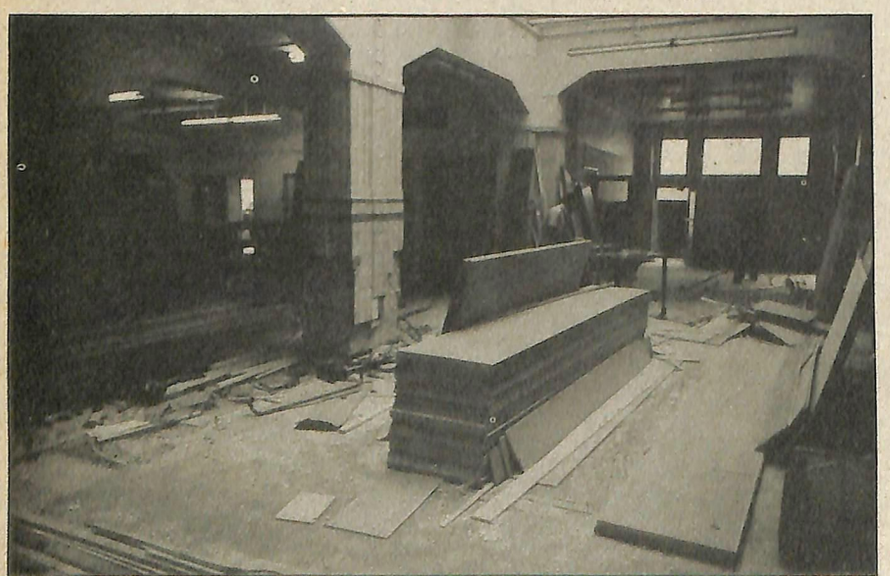

foto's: Bert Bosch